

A nemzetiségi kötődések újabb dimenziói Baranya megyében

A Baranya Megyei Önkormányzat Közgyűlése, valamint Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata kezdeményezésére 2005-ben a megyében élő nemzeti és etnikai kisebbségek körében szociológiai kutatásra került sor. A szociológia változatos kutatási módszereit – kérdőív (névtelen, önkéntes), mélyinterjú, dokumentumelemzés, részt vevő megfigyelés – alkalmazó vizsgálat a kisebbségek jelen helyzetének bemutatását, az életükben bekövetkezett változások elemzését tűzte ki céljául.

A megyei Kisebbségkutató Közalapítvány szervezésében Baranya megye több településén, lakossági felmérés keretében végzett empirikus adatgyűjtés válaszokat keresett olyan kérdésekre, mint: *miként alakult a nemzetiségi oktatás, a nyelvi állapotok, kisebbségi kötődések helyzete a rendszerváltozás óta eltelt időszakban? Kitért a kisebbségek részvételére a nemzetiségi közéletben, vizsgálta a soknemzetiségű Baranya megye interetnikus viszonyait, az együttélés konkrétumait.*

A kérdőíves vizsgálat a megye 46 településén, 9 kisebbség körében zajlott 2005 nyarán.^[1] A kutatásba bevont települések az alábbiak voltak: Abaliget, Adorjás, Alsószentmárton, Beremend, Bóly, Bicsérd, Drávasztára, Egyházaskozár, Felsőszentmárton, Gilvánfa, Harkány, Hidas, Hird, Hirics, Kátoly, Komló, Kórós, Kozármisleny, Kökény, Kölked, Lippó, Lothárd, Mágocs, Magyarsarlós, Mecseknádasd, Mohács, Nagykozár, Óbánya, Olasz, Pécs, Pécsvárad, Pellérd, Pogány, Sásd, Sellye, Siklós, Siklósnagyfalu, Szajk, Szalánta, Szászvár, Szentlőrinc, Szigetvár, Szökéd, Udvar, Vajszló, Versend.

A 348 kérdőív közel egy-egy harmadát a német, a horvát és a cigány kisebbséghez tartozó lakosok töltötték ki, s a fennmaradó hozzávetőlegesen 10 %-ot olyan, a megyében kis létszámban élő kisebbségek tagjai tették ki, mint a szerb, a bolgár, a görög, a lengyel, a ruszin és az ukrán.

Összegző megállapítások

A magyar társadalom utóbbi másfél évtizedében végbement demokratizálódási folyamat a hazánkban élő kisebbségek közéletét is teljesen átalakította. Létszámadatok a nemzetiségi, etnikai hovatartozás nyílt(abb) vállalását mutatják. Erős civil szervezetek, nagy létszámban létrejött kisebbségi önkormányzatok az aktív érdeklődést bizonyítják.

A megye nemzetiségi lakosságának helyzetében – akárcsak az ország egészében – a nemzetiségi lét megélésének társadalmi-gazdasági, politikai- kulturális feltételeiben a rendszerváltozás óta jelentős változások történtek, úgy mint a hazai kisebbségi törvény megszületése, kisebbségi önkormányzatok alakulása, évtizedes működésük tapasztalata alapján végrehajtott recens törvénymódosítások (a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról, valamint a nemzeti és etnikai kisebbségekre vonatkozó egyes törvényeké), a civil szféra erősödése, a közösségi élet kibontakozása, és mindezek következményeként a nemzetiségi lét vállalásának erősödése.

Új, erőteljes információs-kommunikációs eszköz – az internet – jelent meg, terjed el és bizonyos fokig beépült a lakosság, a közösségek életébe, a nemzetiségi lét több területére (anyanyelvápolás, kulturális infók, anyaországi kapcsolatok, pályázati lehetőségek, tájékozódás, stb.).

A nemzetiségi kötődések empirikus adatok révén megragadható újabb dimenzióit vizsgálva az alábbi megállapításokat tehetjük.

- a) A nemzetiségi hovatartozás vállalása nőtt ugyan a legutóbbi népszámlálás adatai szerint, ám a megkérdezettek szerint a hovatartozás vállalása a nemzetiség megmaradása szempontjából nem a legfontosabb tényező, bár a minta közel kétharmada elismeri fontosságát (69 % véli így a minta összességében).
- b) A megmaradás legfontosabb tényezőjének az anyanyelv ismeretét, átörökítését tartják (82,5 %), amely a családban, majd az oktatási intézményekben történik. E célból szeretnék több és jobb nemzetiségi óvodát, iskolát. A megkérdezettek közel 60 %-a tájékoztat arról, hogy ismer példát a nemzetiségi nyelv újratanulására felnőttkorban.
- c) A nemzetiségi (anya)nyelvnek tulajdonított fontossággal összhangban van a felmérés másik megállapítása: a megkérdezettek több mint 80 %-a beszél otthon a családban a nemzetiségi nyelvet. Empirikus kutatásunk arra a következtetésre jut, hogy az anyanyelv(használat) családi háttérbe szorulása nem jellemző a vizsgált környezetben.
- d) A nemzetiség megmaradása szempontjából az anyanyelv ismerete mellett nagy fontosságot tulajdonítanak a nemzetiségi identitástudat olyan kognitív elemeinek, mint a hagyományok ápolása (77 %), a kisebbség történelmének, irodalmának ismerete (71,6%).
- e) A nemzetiségi lakosság számának növekedése Baranya megyében észlelhető megkérdezettjeink szerint is (46,2 %), akárcsak annak különböző forrásai (demográfiai, migrációs): új kisebbségek jelentek meg, és olyan, külföldön született lakosok telepedtek le a megye egyes településein, akik egyúttal adott hazai kisebbség kultúrájához tartoznak.
- f) E növekedésből nem következik a nemzetiséghez tartozás tudatosabb, erőteljesebb megnyilvánulása. Fenntartással viszonyul legtöbb kisebbség ahhoz az állításhoz, hogy *„Az utóbbi évtizedben a nemzetiséghez tartozás tudatosabb, erőteljesebb megnyilvánulása tapasztalható minden Baranya megyében élő nemzeti, etnikai kisebbségnél.”* A minta egészének több mint 30 %-a ért ezzel egyet, további 31,9 % fenntartásokkal, a többiek nem, (illetve nem válaszolnak).
- g) A nemzetiségi lét kiteljesedését 1989-től napjainkig nem értékelik egyértelműen pozitívan. Nemzetiségenként változó mértékben a megkérdezettek fele, vagy magasabb aránya meglátja a pozitív folyamatokat, de magas azok száma és aránya, akik nem értenek ezzel egyet, illetve kifejezetten rosszabbra fordulást említenek – ez a romák/cigányok esetében a legjellemzőbb.
- h) A kisebbségi érdekvédelmet szolgáló nemzetiségi közélet, a kisebbségi önkormányzatok, -civil szervezetek jelentősége szintén ellentmondásos megítélés alá esik. Egyrészt a minta döntő többsége szerint (71,8 %) a kisebbségi önkormányzatok tevékenysége elősegíti a nemzetiség megmaradását; tájékozottak, tudomásuk van a településen működő kisebbségi önkormányzatokról (83,6 %), civil szervezetekről, nemzetiségi egyesületekről (55,7 %), melyek munkájában bizonyos mértékben részt is vesznek (42,5 %), nemzetiségenként eltérő arányban. Viszont a nemzetiségi megmaradás tényezőinek rangsorában a kisebbségi egyesületben, önkormányzatban való közéleti szereplés fontossága az 5. (utolsó) helyen áll (31 % ismeri el szerepét a nemzetiség megmaradásában).
- i) A modern nemzetiségi tudat kialakulása felé mutatnak a kötődések újabb dimenziói, amelyek a nemzetiségi népesség nyelvismeretének gazdagodásában érhetők tetten. Úgy tűnik, az országos és a megyei átlaghoz képest a nemzetiségi kétnyelvűség mellett harmadik, negyedik nyelv ismeretével rendelkeznek, melyek főként világnyelvek. Megnőtt a nemzetiség többlet-nyelvismeretének kommunikatív értéke a rendszerváltozás óta, akárcsak munkaerőpiaci jelentősége az anyaországi kapcsolatok megélénkülése, a régiós együttműködések, majd az Európai Unió csatlakozásunk után. Mindez az adott nemzetiségek léthelyzetében is kedvező változásokat eredményez.
- j) A nemzeti, etnikai kisebbségek léthelyzetében (is) új elem a világháló megjelenése, amelynek ismerete bizonyos fokig jellemző a válaszolókra. Kedvező folyamatra vall, hogy igen kevesen válaszoltak tájékozatlanul az e területre vonatkozó kérdéseinkre (12,1 %). Döntő többségük ismerte a településén meglévő közösségi, közigazgatási hálózati, oktatási intézményi internetes elérhetőségeket, nemkülönben

sokan jelezték a világháló beépülését családok háztartásába (nem a sajátjukról van szó), életébe, sőt, első helyen ezeket említik elérhetőségi forrásként (45,7 %). Ez viszont még nem azonos a hozzáférés, használat mértékével. Más kérdés, és egy második lépcsőfokon kerül felszínre a használat képessége, amely országos szinten sem fejlett.

k) Az új info-kommunikációs eszköz ismerete mellett a megkérdezettek közel fele használja – olvassa, hallgatja, nézi – a nemzetiségi nyelvű (hazai és/vagy külföldi) írott és elektronikus média anyagait. Első helyen a televíziózás áll (61,8 %), következik a rádióműsorok hallgatása (50,6 %), majd az írott sajtó (34,8%). Kiemelkedőbb a horvát megkérdezettek nemzetiségi médiafogyasztása, ami az anyaország közelségével is magyarázható, és lemaradnak e tekintetben (is) a romák.

A fenti összefoglaló megállapításokban csupán tömören jelezhetjük az egyes nemzeti, etnikai kisebbségek – különösen a 46 település 348 fős mintájába nagyobb számban bekerült németek, horvátok, romák/cigányok, és a kisebb létszámú kisebbségek – eltérő, sajátosan jellemző válaszait, melyeket a 2006-ban megjelenő kötet tanulmánya részleteiben tartalmaz. Számos más olyan tényező révén egészíthető ki a helyzetkép – például településszintű, kistérségi folyamatok megragadása révén –, amelyekre a kutatás kitért, amelyekre válaszadóink is kitértek javaslataikkal, és amelyek további tanulmányok tárgyát képezik.

---

[1] A települések, a lakossági minta kiválasztásának, akárcsak a 348 kérdőív alkalmazásának feladatát a Kisebbségkutató Közalapítvány, Füzes Miklós szervezte. A kérdőívek számítógépes feldolgozását Híves Tamás, a Felsőoktatási Kutató Központ munkatársa végezte.